پرسی کوردەکان کاری ئەمەیە.. هەرقۆ هامۆن.. لە فۆنسیپیۆ: دیار عەزیز شەریف

وەتەکەیان کە بۆ رۆژئاڤا ناودەبرێت، بۆ هەوڵ و تەکۆشانێکی مەزن لە ٢٠١٢ لە سەروبەندی "بەهاری عەرەبی" کەنتڕۆیان کرد. ئەوان نیشتیمانەکەیان لەنەوان دیجلە و فورات ئاواکرد، خاکێک کە چوار ئەوەندەی لوبنان گەورەترە لەسەر بنەمای پرەنسیپە بەهەزکانی : عەلمانیەت، یەکسانی لەنەوان ژنان و پیاوان، گرنگیدان بە ژینگە بۆسوەی دەبەن. دژ بە ئیسلام، و لەگەڵ مەسیحی و عەرەبە هاوپەیمانەکانیان لەنەو هەزکانی سوریای دیموکراتیک.
لە ماوەی شەڕی سوریا، ئەمە سەرسامی ئازایەتی ئەوان بووین، بەتایبەتی ژنەکانیان لە بەرەی شەڕدا. ئەوان قەڵای ئەمە بوون لە دژی دەوڵەتی ئیسلامی کە بە قوربانیدان بە گیانی ٣٦ هەزار شەڕڤان لە کۆبانێ - یەوە (٢٠١٤) هەتا ڕەققەی "پایتەختەکە" (٢٠١٧)، ڕایانماین، ئەو ڕامایەنەی کەتایی بەوە هێنا کە خەی بە خەلافەتی ئیسلامی ناساندبوو. ئەمە ئەوانمان وەک سەری ڕمی خەمان، قەڵغانمان دەزانی، بەڕام دۆناڵد ترامپ، لە ٢٠١٩، پشتی خەی تێکردن، مەیدانەکەی بە تورکەکان چێ کرد تاوەکو بە ئارەزووی خەیان بتوانن ئەوەی کە بونیادنرابوو لەکی هەبوشنەوە. ئەردۆغان، کە بەدرێژایی ٨٠٠ کیلۆمەتر دیوارەکی لەنەوان تورکیا و ڕۆژئاڤا دروستکردووە، تاکە خون و خیاڵ و وەسوەسەی پەلاماردان و لەناوبردنی گەلی کوردە، وەکچەن ڕۆژگارەک باب و باپیرانی هەمان پەلاماردان و کەمەکوژییان لە دژی ئەرمەنییەکانیان ئەنجامدا. ئەردۆگان نیازی دامەزراندنەوەی ئیسلامییەکانی لەسەر ئەو خاکە هەیە کە داعش بیرو مەڵەی خەی تێدا سەپاندبوو، و چوار جار، هەرشی کردە سەر کوردەکان بەبە ئەوەی خەرئاوایەکان، "دەستەکانی کوردەکان"، ڕابچەکێن.
لە ڕۆژهەڵات، عەراق گەمارۆیەکی تەواوی سەپاندووە. لە خەرئاوا، تورکە دژکردووەکان خەریکی پاکتاوی ئیتنیکین، هاوکات سوپای عوسمانی بەمبارانی قوتابخانە و گوندەکان دەکات. لە باشوور، ئیسڕەد، کە دەتوانێت پشت بە بێئاگایی ئیران ببەستێت، لە دەرفەتێک دەگەڕێت بە تێکشکاندنەوە. ئەمە دژانین تورکەکان خەیان بە دوایین هەرش و پەلاماردان ئامادە دەکەن. ئەوان دەستیان بەسەر بەنداوەکانی

دیجلە و فوراتدا گرتووە، ئاوی تەندروست بە ئاژەڵان و بەروبومی کشتوکاڵی نەماوە. ڕژئاڤا لەسەر لەسەرخۆیی دایە، لە چاوەڕوانی جەنگێکە. فەکە بە فەکەوانکانی ئەردۆغان بەوردی ئامانجکانیان دەستنیشان دەکەن و دەپێکن، سەرکردە سەربازییەکان دەکەنە ئامانج – حەفتیان، کە زەربیان ژن بوون، کوژران.
لەو کاتەی ئەمە لەسەر سکرینی میدیاکان خەریکی مشتومە و دەمەتەقێین لەبارەی هەوڵی قەزوونی تیرۆرکردنی سەلمان روشدی، ئایا درکمان بەوە کردووە کە دەوڵەتی ئیسلامی هەڕەشەی دروستکردنەوەی خەلافەتی لەسەر خاکی کوردی دەکات، بەدەست و بازووی یەک لە ئەندامە سەرکییەکانی ناتۆ، "هاوپەیمانەکەمان" ؟ مافی کوردەکان بەشکە لە مافی خەباتەوە بۆ گەلان، هەروەکو ئۆکرانیا. بەباکییەوە سەرلەدەرنەکراوەکەشمان بارگران بووە بە مۆترسیگەلێک کە ڕژێک دەت بەشوەیەکی کوشندە بۆرکمان دەگرێت.

-_____

سەرچاوە:
https://www.letelegramme.fr/debats/courant-d-ere-les-kurdes-sont-notre-affaire-20-08-2022-13155859.php

ڕۆژنامەی تەلەگرام

زنجیرە وتاری نووسین بۆ نووسین: دەسپێکم چۆن بوو.. سەردار جاف

دەوەندی بیر و پاشخانی ئەبستمۆلۆژی و ڕەحی ئارەزوومەندانەی نووسین، ئەو دەرگایە بەهەشتی خودناسین بە ڕووی پانتایی دونیای ئەدەب و هونەر و ڕۆژنامەوانی و سیاسەت و ئیکۆنۆمی و ....تاد، لە بەردەم هەرتاکەکمانە دەکاتەوە و بەخت یارمان دەکا بە خەشبەختی، ڕاستە نووسین لە ئەدەبدا پێویستی بە ئارەزوویەکی هەڕەقوتاوی ناخ هەیە، چونکە نووسینەک لە ناخی ڕاستگۆیی خودەوە دەربچێ وەرگری زیاتر دەبێت، مەرج نییە هەموو سیاسییەک ببێ بە سەرکردە، ڕەشنبیری

سیاسی پانتایی و فزایەکی ئوتی بۆ دڵخۆقن، هەم لای تاک خۆشویست دەبێ، هەم لای دەستەاتیش گوێ لێ دید و بۆچوونکانی دگیرێت، لێ بەرامبەریش دا قەزی لێناکرێتەوە و گوێبیستیشی زەرتر دەبێت، تەواوی ئەم باسەمان لێ بیری مەکەن تەنها پێویستە بۆ ئەدەب و ئەوانەی دیانەوێ لێ دادی ژیانیان ببنە ئەدیبێک یاخود شاعیرێک، کەواتە با بزانین چۆن دەست پێبکەین ؛

کەسێکی تازە هەڵدەچیت هەم لێ رووی ئاوازەوە هەمیش لێ رووی سەسیلەژییەوە، شیاو و لێباری بۆ وەرگرتنی ئەوەی دیخوێنێتەوە، باشترین کاتیش سەردەمی دواناوەندی و ئامادەیی جاران، پڵەکانی حەوت بۆ دوانزەیە ، هەست دەکەی لێ ناخەوە مەیلەک دنێت دەدا و نازانی چییە، وڵێ ناوبەناو وێنەیەکی رستە ریزکردن لێ بەرخودەوە دەڵێی و دەینووسیتەوە، هەندجار ئەو نووسینەت زەر لا ناوازەیە، دەتەوە لەرەولەوە باسی بکەیت و شەرم دەتگرێت، پێویستە هەر لێ بەرایەوە پەردەی شەرم تووە بەدی دەنا ناگەی بۆ مەخسەد، بۆ پەکردنی هزرت لێ پاشخانێکی ئەپستەمەلەژی پێویستیت بۆ کتێبخانەیەک هەیە، و نازانی چۆن ئەو ماڵە دەوڵەمەندە پەکەوە بنەی، تەنانەت ئەگەر لێ رووی دارایشەوە رەوشی ماڵەوەتان نالەبار بوو، دەتوانی لێ نەفسی خێت بگریتەوە، مەبەست لێ نەفس کە دەچییە قوتابخانە زەر پێویست نەبوو، پارەی رەژانکەت بۆ فیرە مەدە، ئەو ئارەزووی وێنەیەت تەر بکە لێ بری سکت، هەوەی کەکردنەوەی پارە بدە بۆ دابینکردنی ئەو پاشخانە ئەبستەمەلەژییە، واتا کتێب کەین.

هەست دەکەی پارەت هەیە و لێ بازاڕ چاوت دەچێتە سەر کتێبێک سەرنجت رادەکێشێت با ئەو کتێبە نێخوێنیتیشەوە، وڵێ بیکڕە و لێ ماڵەوە تووەی بدە، ئەم حاڵەتە چەندین جار دووبارە بکەوە، تا وای لێ دێت لێ ماڵەوە دایک و خوشک گلەوگازندەت لێ دەست دەکەن، ماڵەکەت لەشەواندوون، دەبە چارەیکیان بکەی، تەیش وەک ئەو خەسڵەتە رەژهەتیانەمان گوێ بۆ قسەی دایک و خوشک نادەی، ئەمە بۆ کچانیش هەر دەشێ، تا کار دەگاتە ئەوەی بۆ باوک و برا گەورە و کەسی سەرپەرشتیار دەوترێ و چاوسوورکردنەوە دێتە ئاراوە، ناچار بۆ هەر رەگایەکیش بێت، تەنانەت ئەگەر سنووقی پلاستیکی تەماتە و میوەیش بێت کتێبکانتی لێ ناو رەک دەخەی، گریمان ئەگەر پارە نەبوو کتێبخانەیەکی بچوک یان کۆنەی هەڵاجخانەکان بکەی. ئەو دەم هەر خێت پرسیار لێ خێت دەکەی چما ئەو هەموو کتێبەم لێ خۆ کەکردەتەوە، ناچار لێ کاتی شەوان یان نووستن، یا ئەو دەمانەی هاوڕێکان و کچێ کەپەکەی تەڕکەماڵەیتییەکان، لێ نەو مەبەیلەکەت دوور کەوتوونەتەوە، پەنا دەبەیە بەر ئەو کتێبانە، هەست دەکەی سەرنجت رادەکێشێ و تام و چێژێکی زەری لێدەبینیت، حەز دەکەی هەموو کەس

بزانێ چ تامەزرۆیەکی شیرین یا مەخۆش لە هزرتدا دەخولێتەوە، جا بە ئاوەژوو لای کەپە و هاوڕێیەکانیشت خۆ دەربخەی لە تەنگانەیەتییەکان باسی دەکەی، هەست دەکەی گوێت لە دەگرن، لە ناویاندا کەسێکی دیاری ئیدی ناتوانێ لێی دابڕێی چونکە هەفتەی پێشوو لێی دابڕای لای کەپەکت و برادەرەکانت پێراوێزخرابووی وەک جار ئاو ژمارە نەبووی گوێت بە رادەرن، بە ناچاری ئیدی کاتی بە دیاری دەکەی، بە تێپەڕینی کات وات لێ دێت بە هاوڕێکانت بڵێی، ئیتر من کەم کەم دەمە تەنگانەیەتییەکان لە ڕێی واتساب و ماسنجەر و فایبەر و ئاوانی دیکەوە زوو زوو لە گەڵ کەپەکت یەکدەگرن و کەمتر لە بە فیەدانی کاتی تەنگەمژەیەتییەکان دەمێنیتەوە، پاشان حاڵی دەبیت پێویستیت بە خۆ پێگەیاندنە لە بەر ئاوەژوی خولیایەکیشت هەیە، بەم جۆرە هەم کتێبەکان زۆرتر دەبن هەمیش باکگراونی ئاپستمۆلۆژیت بۆرەو فراوانی دەچێت، بایەخ و سەرنجت زۆتر لە سەر خوێندنەوە دەبێت و کەمتر کوشتنی کاتی خۆایی، دەشێ کاریگەریت بە سەر یەک دوو هاوڕێی خەتیش هەبێت و بەم جۆرە بەشدار دەبیت لە بونیادنانی نەوێیەکی دی ڕەشنبیر. پێشوەخت باش لەوە حاڵی ببە کە خۆڕەشنبیرکردن بازرگانی نییە دەوامەندت بکات، زۆر بە دەگمەن هەندێکەوە نووسەرێک دەوامەندێکی باڵا بێت. خاڵێکی دیکە لە ژیانی ڕەشنبیری پێویستی بە مەعریفی هەیە ئاوێ، ڕەشنبیری هەمیشە پارە خەرج دەکا کەمتر پەیدا دەکات. ئەمەیش بە ئاوە ناهەنمەوە هەر لە هەنگاوی یەکەمتدا ساردت بکەمەوە، نەخۆر ، بە ئاوێ لە ژیانی خێت لە سەرەتاوە بزانی خولیایەکێت خولیای پەگەیاندنی ئاوەز و دامرکاندنەوەی کەفوکوڵی حەزەکانتە، ئاو دەمانێ یەکەمین کتێبت دەردەچێ ئاو دەم هەموو سامانی دونیا بە ئی خود دەزانیت، لە بەرامبەردا ئاو هاوڕێی کە پەنای بە بازرگانی برد، ڕەنگە نیوەی سامانەکەی لە پەناوی ئاو باکگراونی تە دابنێت و دەستی ناکەوێ... لەرە گەیشتینە ئاو خاڵی عەقڵی پێ مەعریفی لە گیرفانی پێ پارە گرینگترە.

کاتێک کە بازرگانییەتە هەی

شەڕو بەرەو جەنـــــگ دەڕوات!..
وەرگەڕانی : حەسەن ئازانی

(چین و ڕوسیا، سنووری پشتبەستن و وابەستەبوونیان !)

لە ماوەی یەک ساڵی ڕابردوودا، ئەمریکا بە بەردەوامی ناچاری تەفکرینەکی قوڵ کراوە، ئۆگەرێک بووە کە زووربەی لایان وابووە کە لە شەڕی ساردەوە ئیتر نابێ بیریشی لەبکرێتەوە: ئۆیش بریتیبووە لە کەشەی گەورەی سەربازی ئەمریکا لەگەڵ زلهێزێکی تردا. دوای چەندین دەیە، ئەوە یەکەمین جارە کە مەسکۆ مووشەکەکانی دەبزوێنێت بۆ ئەوەی واشنتۆن لە هاوکاریکردنی ئۆکرانیا ئاگادار بکاتەوە. هەروەها لە سەرەتای مانگی ئاب هەر بە دوای سەردانەکەی نانسی پێلۆسی، سەرۆکی ئەنجوومەنی نوێنەرانی ئەمریکا، بۆ تایوان بووە هۆی هەڵکشانی هەڕەشە سەربازیەکانی پەکین بۆ سەر ئەو دوورگەیە.
ئەوەندەی کە خودی هەڕەشەکان خۆیان جۆگەی سەرنجن بۆ هەمان شێوەش وابەستەیی ئابووری بۆ یەکترەوە کە وەک هەزەک بۆ ئاشتی بۆ کار دەت جۆگەی سەرنجە. هەردووک چین و ڕوسیا بۆ شێوەیەکی زۆر پشت بە بازرگانی دەبەستن بۆ گەشەی ئابووریەکەیان و پتەوکردنی جۆگەی خۆیان لەسەر شانی نەودەوڵەتی. چین لەدوو دەیەی ڕابردووەوە تاکو ئێستا لە ڕێگەی پیشەسازی و بەرهەمی کارگەکانیەوە توانیوێتی پێنج هێندە داهاتی ناوخۆی زیاد بکات؛ هەروەها زیاد لە ٥٠٪ی داهاتی دەوڵەتی ڕوسیا لە ڕێگەی فرۆشتنی نەوت و غازەوە بەدەست دەت. جا ئۆگەر بە پێی بیردۆزەیەکی گرنگی نەودەوڵەتی بێت، دەبێ ئەو پێوەندیە گرنگە ئابووریانە داهات زۆرتر بۆ کەشەی سەربازی هەردوک چین و ڕوسیا تەرخان بکەن. بەڵام، هیچ نابێ بە ڕواڵەت، هیچ کام لە چین و ڕوسیا وا دەرناکەون کە گوێ بدەن بە زیانێک کە لەوانەیە بەر ئەو بازرگانیەیان بکەوێت.
بەهەرحاڵ، وەک دەردەکەوێت، وێنەکە هەروا ئاسان نیە. ئۆیش لەبەر یەک شت ، لە هەندێک بارودۆخدا ، لەوانەیە پێوەندیە بازرگانیەکان لەباتی ئەوەی ڕێ لە شەڕ بگرن هانی جەنگ و شەڕ دەدەن. هەروەها هەندێک جاران، پچڕانی پێوەندیە بازرگانییەکان پێوەندی نابێ بە دەستپاتی سەربازیانەو هەڕەشەی دوژمنکارانە. هەروەک چۆن کێسە ناکەک بە یەکەکانی نەوان چین و ڕوسیا بەشێوەیەک ڕێ دەگەن کە پچڕانەی چاوەڕوانیەکانن. جا بۆ ئەوانەی کە پێیان وایە بازرگانی دەبێتە هۆی ڕێگریی لە ڕووداوی جەنگ لە نەوانی زلهێزەکاندا ، زۆر

گرنگە بەیان کە بەدواداچوون بۆ ئەو ڕەگا ئازانە بکەن کە هەڕەشەیەکن لە پەکین و مەسکە ستراتیجی بیرکردنەوەیان داشتووە.

بازرگانییەکی شەرەنگێز

جا بۆ ئەوەی تێبگەین کە چۆن لەوانەیە بازرگانیی ببێتە هۆی هەڵکشانی چانسی کێشەی سەربازی نێک کەمکردنەوەی، پێویستە سووود لە تێوانین و بەچوونەکانی بیردۆزی واقیعی و ڕیالیستی وەربگرین. بەشێوەیەکی گشتی ڕیالیزم واقیعیەت جەخت لەسەر هەوڵی زلهێزەکان دەکاتەوە لە پێناو بەدەستهێنانی دەسەڵات و پێگەی خۆیان بە شێوەیەکی ڕەڤیی لە جیهانێکدا کە دەسەڵاتێکی ناوەندی بە پاراستنیان لە گەرەدا نیە. بەڵام ڕیالیست و واقیعبینەکان تەدەگەن کە هەڕەشە دەسەڵاتی ئابووری بناغەی دوورمەودای هەڕەشی سەربازییەو بازرگانیی نەبوودەوەتیش زەرپێویست و گرنگە بە بنیاتنانی بنکەی هەڕەکی ئابووری. بەڵای ڕیالیست و واقیعبینەکانەوە بازرگانیی دەتوانێت دوو کاریگەریی گەورەی هەبێ. یەکەمیان ئەوەیە کە : بازرگانیی دەتوانێت دەستەاگەییشتن بە هەردووک کەرەستەی خاوو هەرزان و بازاری هەرزانیش دەستبەر بکات. بازرگانیی دەتوانێت بە شێوەیەکی گشتی ئەدای ئابووری دەوڵەتێک باش بکات و تەکنەلەجیای پێشکەوتووی بەرەو پێشبەرە و بەمەش توانای ئەو دەوڵەتە بەرەو سەردەبات بە بەهێزکردنی دەسەڵاتێکی درێژخایەنی سەربازی. ئەمەش لایەنێکی باش و ئیجابییە بە بوونی سیاسەتێکی بازرگانیی بە شێوەیەکی ڕەڤیی کراوە. ئەوەش باشتر ڕوونی دەکاتەوە کە بۆچی یابان لە دوای بووژانەوەی میجی و چینیش لە دوای مردنی ماوتسیتەنگ سیاسەتی شکستخواردووی ئەتارکی ئابردووی وازلێهێناو ئیتر هەوڵی داوە کە تێکڕاو بە ئابووری جیهانی ببەت. بەڵام لە لایەکی تریشەوە گرشو هەڵکشانی ئابووری دووەمین کاریگەری تریشی هەیە: ئەویش ئەوەیە کە بازرگانیی دەبێتە هۆی پەیدابوونی خاڵی لاوازی زلهێزەکان و ناچاریان دەکات بە سەپاندنی گەمارۆ دوای ئەوەی کە پشتیان بەستووە بە هاوردەکردنی کەرەستەو هێناردەکردنی کاڵاو شت و مەکی دروستکراو بە بازارەکان لە پێناو فرۆشتن و پەیداکردنی قازانج دا. ئەم خاڵی لاوازو ناچاریەش وا لە سەرکردەکان دەکات کە هێزی دەریایی گەورە بنیات بنێن بۆ پاراستنی ڕەگای بازرگانی و تەنانەت واشیان لێدەکات کە دەست بە جەنگ و شەڕیش بکەن لە پێناوی بەردەوامیی بە بە دەست ئاگەییشتن بە سامان و کەرەستەی خاوو هەروەها بازاربە فرۆشتنی کاڵاو شت و مەکەکانیان لە سەرتاسەری جیهاندا.

گرشەسەندنی بازرگانیی وا لە دەوڵەتان دەکات کە زیاتر پشت بەدەرەوە ببەستن.

کە ئەگەر بەت و سەرەکی وەکاتان بیانووت کە پەیوەندیە بازرگانیەکانیان لە داهاتوودا بە بەهەزی بمێنێتەوە، بۆی هەیە ڕەنگە بووە بەدەن کە دەوڵەت زیاتر پشت بە سەرچاوەو بازاری دەرەوە ببەستێت کە گۆشەی دەوڵەت دەباتە پێشەوە. یابان لەسەر ئەم یاسایە ڕەیشتووە لە ١٨٨٠ وە بە ١٩٣٠ و چینیش بە هەمان شێوە لە ساڵی ١٩٨٠ وە تا حاڵی حازر. ئابڕانی هەردوک چین و یابان زانیبوویان کە هیچ کامیان ناتوانن ببنە ئەندامی یانە گەورەکە هەتا پەیوەندیەکی تووندی گەورەو گرنگی ئابووری لە گەڵ زلهێزەکانی تری دنیادا نەبەستن کە یەکێک لەوانە ئەمریکایە.
بەم ئەگەرچاوەڕوانیەکان لە بازرگانیی لە داهاتوودا ڕووەو خراپی بەوات و سەرەکی وەکاتانیش بگەڕێ ئەو باوەڕەی کە سنووردارکردنی بازرگانیی وەکاتانی تردەبێتە هۆی کەمکردنەوەی دەستاگەیشتنیان بە سەرچاوەکانی کەرەستەی خاو و بازاڕ، ئەو کات پێشبینی دابەزینی درەژماوەی دەسەاتی ئابووری دەکەن و هەر بەو هۆیشەوە هێی دەسەاتی سەربازیش. ئینجا لەوانەیە بگەڕێ ئەو باوەڕەی کە سیاسەتی زەرتر باوەبەخەبوون وهەروەها دوژمنکارانە پەویستن لە پەناو پاراستنی ئەگاکانی بازرگانیی و هەرووها لە پەناو دنیا بوون لە گەیشتن بە کەرەستەی خاوو بازاڕ. ئەمە ێیک گرفتی یابان بوو لە ١٩٣٠یەکاندا کاتێک کە بینی فەرەنساو بەریتانیا و ئەمریکا بەرەو جیهانێکی ئابووری زیاتر داخراوو ئەگەزپەرستی پاشکشەیان کردووە. جا ئەم گرفتەش لە ئەنجامدا وای لە کاربەدەستەکانی یابان کرد کە زیاتر کەنتەڕۆڵی پەیوەندیە بازرگانیەکانیان لەگەڵ دراوسێکانیاندا بکەن. بەم ئەو هەنگاوانە وای لە سەرکەکانی یابان کرد کە خەیان شەنگەزتر ببینن و ئەمەش بەهانێیکی تری دایە ئەمریکاو بەریتانیا تا هاوردەکردنی کەرەستەی خاو کە لە نەویدا نەوتیش بوو لە لایەن یابانەوە سنووردارتر بکەنەوە.
ئەمە چینیەکان تەدەگەن کە ئەوان ووبەووی هەمان ئەو گرفتەی یابان بوونەتەوە وهەروەها بە هەمانشێوە هەر دەوڵەتێکی تری گۆشەسەندووش لە مەژووی هاوچەرخدا. ئەوان تەدەگەن کە سیاسەتی دەرەویان پەویستی بە وەیە کە دەبە وەک و پیویست مامناوەندی بێت بە ئەوەی ئەو متمانەیەی کە ئەگەا بە بەردەوامیی پەیوەندیە بازرگانیەکان دەدا بەردەوام بێت. بەم لەهەمان کاتیشدا دەبە ئاگایان لە پرەژەی دەسەاتی سەربازییان هەبە بە ئەوەی بتوانن دەوڵەت و لایەنی تر لە زیانگەیاندن بەو پەیوەندیانە بوستنن. تەوانینێکی ێیالیستی و واقعیانە باشتر ئەوە ووون دەکاتەوە کە بەچی چینیەکان لە ماوەی یەک ساڵی ئابردودا زەرترین شەنگەزییان

پەرەدیاربووە لەبەرامبەر هەندێک گرفتانکاری لە چەژهەراتی ئاسیادا. بەتایبەتی ئەوەی کە پەیوەندی بە تایوانەوە هەیە. بە شێوەیەکی سنووردارتر، ئەو تەوانینە دەتوانێت باشتر ڕوونی بکاتەوە کە بۆچی سەرکی ڕوسیا کێشەی داگیرکردنی ئۆکرانیای کوتتسەر.

هەرئێستا یاخود قەت و هەرگیز!

بە پێی زووربەی گرفتانەوکان شێوی پێتین لە ئۆکرانیا بەهۆی ترسی ئەو لە ئاساییشی ڕوسیاوە سەری هەڵداوە کە ترساوە لە پەیوەستبوونی ئۆکرانیا بە ناتۆوە لە مەودای نزیکدا. هەروەها پێتین ویستوویەتی کە ناوی بچێتە مێژووەوە کە بگوترێت ئەو بوو ویستی ئیمپڕیاتۆریەتی ڕوسیا بنیات بنێتەوە. بەڵام ڕاستیەکەی ئەوەیە کە شتێکی تر بە دوو شێوازی گرنگ وایان لە ڕوسیا کرد هەڕەشە بکاتە سەر ئۆکرانیا ئەویش هەناردە کردنی ووزەی ڕوسیا بوو بە ئەوروپا.

یەکەم: پێتین بە تەواوی تێگەیشتبوو کە ئەوروپا زۆرتر پشتی بەڕوسیا بەستووە وەک لە ڕوسیا بە ئەوروپا. یەکێتی ئەوروپا، لە پێش فێبرواری، نزیکەی لە ٤٠٪ی غازی سرووشتییان بە کارگەو کارخانەو گەرمی ماڵەکانیان پشتی بە مسکۆ بەستبوو. ئابووری ڕوسیاش، بە دەنیایەوە، پشتی بە فرۆشتنی ئەو غازە بەستبوو. بەڵام بە لەبەرچاوگرتنی سرووشتی ئەو کارەستە خاوە، پێتین ئەوەی چاوەڕوان دەکرد کە هەرکەمکردنەوەیەک لە ناردنی غازی سرووشتی بە ئەوروپا دەبێتە هۆی بەرزبوونەوەی نرخەکەی و زیان گەیاندن بە ئەوروپا لە دوو ڕێگاوە. یەکەم لە ڕووی کەمی غازەوە و دووەمیش لە ڕێگەی بەرزبوونەوەی تێچوونەکەی. لە کاتێکدا زۆربە کەمی کاریگەریگەری خراپ دەکاتە سەرئەو داهاتە گشتییەی ڕوسیا کە لە هەناردەکردنی غازەوە دەستی دەکەوێت. هەروەک ئاڵبێرت هەرشمان ، پسپۆڕی ئابووری، لەوبارەوە ئاماژەی پێدا لە ١٩٤٥ دەربارەی پەیوەندیە یەکلایەنەکانی ئەمانیا لەگەڵ وڵاتانی ئەوروپای ڕۆژهەڵات لە ماوەی ساڵانی ١٩٣٠دا. ئەوگوتی: "لە بارودۆخێکی ناهاوسەنگی ئابووری دوو وڵاتدا کە یەکێکیان کەمتر لەوەی تریان پشت بەدەرەوە ببەستێ ئەو وڵاتە دەتوانێت بە ڕێگای ترساندن و هەڕەشە وڵاتێکەی تر وا لەبکات سیاسەتێ توندو ڕەقکانی قبوڵبکات . هەیەکەشی زۆر بەسادەیی ئەوەیە کە وڵاتە لاوازەکە بازرگانیی دەرەو و زۆریش زەحمەتە بەرەنگاری سیاسەتکانی وڵاتێکەی تر بکات.

لە ڕاستیدا دوای ئەوەی کە ڕوسیا دووڕگەی قرەمی لکاند بە ڕوسیاوە لە ساڵی ٢٠١٤و ئەوروپیەکانیش هەر بەردەوام بوون لەکەینی غازی سروشتی ونەوت لە ڕوسیا لە ئاستێکی بەرزدا ، ئەوەی بە پێتین نیشاندا کە ئێگەر بێت و هەمان شتیش لەگەڵ ئۆکرانیا بکا، کە کردیشی لە ٢٠٢٢، ئەوا هیچ کاردانەوەو ئاڵوگۆڕێک لە لای ئەوروپاوە

درووست نابێت بۆ ڕوسیا. پوتین هەر بە ڕاستی ئەو وەڵامە توندو تیژەی ئەورووپای بە کەم وەرگرت. بەڵام ئاگاداریی پوتین لەوەی کە ئەوروپا لە ڕووی ئابووریەوە بەندە بە ڕوسیاوە وای لە پوتین کرد کە پێی وابێ دەتوانێت لە ماوەیەکی کەمدا شکستی لەگەڵ ئۆکرانیا بباتەوە هەرش و پلانەکەی سەرکەوتوو دەبێت.
ڕوسیا ترسی لەوە هەبوو کە لە داهاتوودا کاریگەریی ئابووریەکەی بەرەو داکشان دەڕوا !
بە پوتین هەیەک هەبوو کە بترسێت ئەویش بریتیبوو لە دابەزینی کاریگەریی ئابووری ڕوسیا لە داهاتوویەکی نزیکدا بەسەر ئۆکرانیاو ئەوروپادا. لە ساڵی ٢٠١٠ بوو کە غازێکی سرووشتی زێر دەزرایەوە لە خواروو ڕۆژهەڵاتی شاری خێرکیفی ئۆکرانیاو لەوێوە بەاوبوونەوە تا شاری دۆنیتسیک و پارێزگای لوهانسک. ئەو کێڵگە غازەش بە دوو تێلیۆن مەتر سێجا مەزندە دەکراو ئەوەش بەسبکە کە هاوتایە بە کەی ئەو بڕەی کە ٢٧ وەڵاتی ئەوروپا بەکاری دەبا لە ماوەی پێنج ساڵدا بە ڕێژەی بەکارهێنانی ئێستا. هەر بۆیەش دەوڵەتی ئۆکرانیا دەستبەجێ یاساکانی دەوڵەتی گۆڕی بە هاندانی وەبەرهێنانی بیانی و هەروەها لە ساڵی ٢٠١٣ دا ڕێکەوتننامەیەکی لەگەڵ شڵ ئۆیڵد ا واژوو کرد لە پێناو گەشەپێدانی ئەو کێڵگە نەوتییەو لەگەڵ هەردووک شڵ ئۆیڵ و ئێکسۆن مۆبیلیش ئازی بوو کە بۆیکەوە کاربکەن و لە قوناێی ئاوکانیشدا بەدواداچوون و پشکنین بکەن بۆ غاز لە کەناراوکانی خواروو ڕۆژهەڵاتی ئۆکرانیادا.
هەرچەندە کاتێک کە لە ٢٠١٤ دا پوتین هەرشی کردە سەر دورگەی قرم و دۆنباس، ڕەنگە هەندێک هەی تربووبنە هەی ئەو کارەی پوتین. ئەو کات بە دۆنیاییەوە ووون و دیار بوو بەڵای مسکۆوە کە ئێگربەت و ئەو غازە سرووشتییەی کە لە ڕۆژهەڵاتی ئۆکرانیادا بوونی هەیە کەمپانیاکانی ڕۆژئاوا گەشەی پێبدەن و کاری تێدا بکەن ئیترئەوکات ئۆکرانیا نێک هەرکەتایی بە وابەستەبوونی دەهێنە بە غازی سرووشتی ڕوسیاوە، بۆیک و دەستیش دەکات بە ناردنی غازی سرووشتی خۆی بە ئەوروپا. بەمەش ئۆکرانیا ئاستی موزایدەو داواکاریکانی زیاتر دەکات لێگەڵ ڕوسیا بەئەوەی ڕێگا بدات غازی سروشتی ڕوسیا بە ئۆکرانیادا بڕەو ئەوروپا بڕوات.
لەو سێ کەمڕێ بڕیەی کە ڕوسیا بەکاریان دەهێنێت بۆ ئەوەی غازی سرووشتی سیبیریای بگەنێت بە وڵاتانی ئەوروپا لە ناویشیاندا ئەو بڕیەیە کە بە ناو بیلاوسیادا دڕوات بۆ ئەوروپا و یەکێکی تریشیان کە بە ناو دەریای بڵتیک دا دڕوات بۆ ئەمانیا، بەڵام گرنگترینیان لە ڕووی مۆژوویەوە ئەو هێڵە بووە کە بە ناو ئۆکرانیادا ڕەیشتووە. هەیەکشی بە شێوەیەکی سەرەکی ئەوە بووە کە

وڵاتانی ئەورووپای بە وشکانی دەورە دراو بە تایبەتی لە وڵاتی هەنگاریاو سلۆڤاکیا پشتیان بە غازی ڕوسیا بەستووە. جا بۆیە کاتێک کە ئۆکرانیا دەست بە ناردنە دەرەوەی غازی سروشتی خۆی دەکات بە ئەورووپا و دەستیش دەگرێتەوە لە بەکارهێنانی پەداویستیکانی ڕوسیا، ئیتر ئۆکرانیا دەتوانێت پەیوەندیە ناهاوسەنگیکانی لە ڕووی ووزەوە لە گەڵ ڕوسیا پچڕوانە بکاتەوە. جا ئەگەر بڵێت و کێشە پەیوەندی نا فەرمیش لەگەڵ ناتۆ یان ئەورووپا پەرە پەیدات، لەوە هەر گەڵێ کە ئەگەر بچێتە پاڵ یەکێک لەو دوو بەرەکخراوە، ئەوا ئۆکرانیا نێک هەر لە ڕووی سیاسیەوە دەبێتە هەڕەشە بە مۆسکۆ بەڵکو دەبێتە هەڕەشەیەکی ئابووریش کە هێزی ئابووری دووروودرێژی ڕوسیا دەخاتە مەترسیەوە.

بە کورتی، هەرچەندە جووڵەکانی زێنسکی،سەرۆکی ئۆکرانیا، لە کۆتاییەکانی ٢٠٢١دا بە بەهێزکردنی پەیوەندیەکانی لە ڕووی ئابوری و سیاسیەوە لەگەڵ خۆرئاوادا بە دڵنیاییەوە هەستی پێتینی بە چارەنووسی ڕوسیا تێکداو لەوانەش ترسی پێتینی لە بەربووونەوەی دەموکراسی لیبڕاڵی ڕۆژئاوایی لە ڕوسیادا زیاتر کردبێت. هەروەها ئەمانە ئاماژەی ڕوونیشن کە کارتی ووزەی ڕوسیا لە دواڕۆژدا لە بەرامبەر ئەورووپادا لاواز دەبێت. ئیتر هەستی ئەوەی کە ڕوسیا ئیتر کاریگەریی خۆی لە ڕووی ئابووریەوە لە بەرامبەر ئۆکرانیادا لەدەست دەدات وای لێ پێتین کرد کە پێی وابێت " دەبێ یان هەرئێستا بێت یاخود قەت و هەرگیزنابێت" کە هەستێت بە قووتدانی زووربەی ناوچەی ڕۆژهەڵاتی ڕووباری (دنیپڕ)ی ئۆکرانیا کە ئەو ناوچەیش زیاتر لە ٩٠٪ی پاشکەوتی غازی سروشتی ئۆکرانیای تێدایە.

چیپی ئەلەکترۆنی بچووکترو قورسایی و هێزو کاریگەریی گەورەتر بەرپچەوانەوە، وابەستەیی ئابووری چین لەگەڵ باقی جیهان هاوسەنگترە وەک لە هی ڕوسیا بە هی دەرەوەی خۆی. ئابووری چین پشتی بە هەناردە کردنی کاڵای دروستکراو بەستووە، هەروەکو ئابووری یابان لە نەوانی جەنگکاندا، چین بە شێوەیەکی لە ڕادە بەدەر پشتی بە هاوردەکردنی کەرەستەی خاو بەستبوو بە بەردەوامیدان بە ئابووریەکەی و لە نەیاندا نەوت و غاز بوو لە وڵاتانی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست و ڕوسیا. پەگەی جین وەک هێرکشێکی جیهان، ڕۆژێکی بەرچاوو گرنگ لە لاپتێپ و مۆبایلی زیرەک و سیستەمی پەیوەندی فایف جی جیهانی بەرهەم دەهێنێت. ئەمەش هێندیک نفوزو کاریگەری دەداتە چین لە بازرگانی کردن لەگەڵ هاوبەشکانی خۆیدا. بەمەش چین دەتوانێت هەر کاتێک سیاستکانی دەرەوەی هاوبەشکانی بدە نەبێت هەڕەشیان لێبکات و کارتی گرفت دروستکردن لە هاوردەو هەناردەی کەرەستەی خاوو کاڵای دروستکراو بکاربهێنێت لەبەرامبەر

هاوبەشکانیدا. بەڵام دیسان هەروەک و وابەستەیی یابان بە هاوردەکردن لە نەوانی جەنگکاندا، وابەستەیی چینیش بە شۆیەکی کورتخایەن لاوازییەک دەداتە ئابووریەکەی، بەڵام ئەم شۆە لاوازییە لە هۆسیادا نازانرێت. بەیە بە دنیاییەوە هۆسیا بە گەمارۆیەکان ئازاری پەدەگات، بەڵام توانای هۆسیا لە فرەشتنی غاز بە نرخکی گران کە هەر خەی بە کردەوەکانی لە ئەکەانیا خوەقاندوێتی، لە ئەش و کاریگەری ئەو لەدانە تووندە لە ئابووریەکەی کەم دەکاتەوە.

ئەگەربێت و چین هووبەووی کەمک لەو شۆە گەمارۆیانە ببایتەوە کە بەسەر هۆسیادا سەپێنراون، ئیترئابووری چین بەرەو هەوەشان دەچێی. جا لە هاستیدا بە ئاگایی چین لەو خاڵە لاوازەی خەی هە رلە ئەستاوە ڵڵە وەک ڵڵەگریەکی سەرەکی دەبینێت لە ئارەزووە فراوانخوازیەکانی لە ناویشیاندا پلانەکانی بە داگیرکردنی تایوان. لەوە هووەوە ووردەکاری چین لەبەرچاوبگرە لە کاتی سەردانەکەی پڵڵەسی بە تایوان سەرۆای ئەو هڵڵەشانەی پەشتر کردبووونی. هەرچەندە پەکین تووڵەبوونی خەی نیشاندا بە شۆەی مانۆەی سەربازی و هڵڵەدانی موشەک کە ئاسمانی تایوانیان بەی، بەڵام وڵڵامی ئابووریانەی خەی سنووردار کردە وە، بە نموونە کە گەمارۆ بخاتە سەر هەناردە کشتوکاڵیەکانی تایوان. جەگەی باسە کە کاربەدەستانی چین بە ووریاییەوە خەیان بەدوورگرت لە سەپاندنی هیچ جۆرە ڵڵەگریەک بە هەناردەکانی سەمی کەندەکتۆری تایوانی. لەبەر ئەوەی چین پشتی بە لە ٩٠٪ ی چیپی هەرە ئاست بەرزو چیپی ئاست نزمی تایوانی بەستووە. هەروەها چین زۆر ووریا بوو لەوەی کە بە هاستەوخەیی گەمارۆ نەخاتە سەر ئەمریکا لە ترسی ئەوەی نەوەکو ئەم کارەی ببێتە هۆی سەرهڵدانی جەنگکی بازرگانی تازە کە ببێتە هۆی بەرەو خراپتر بردنی ئابووری چین کە لە ئێستاوە هەرخەی هووی لە سستییە.

سەرباری ئەوەش، وابەستەیی ئابووری چین بۆی هەیە چین هووەو جووڵەو هەنگاوی شڵەانگەزانە مل پە لەبەنێت، ئەگەر هات و چاوەڵوانیەکانی چین لە دواڕۆژی بازرگانیەکەی پاشکۆە بکات. لەوبارەوە بابەتی تەکنەلەجیای بەرزی نیمچە ڵڵەبەری ئەلەکترۆنی (سەمی کەندەکتەر) ی تایوانی وەربگرە. چین ئێستا هەندەک توانای هەیە لە دروستکردنی چیپی ئەلەکتڵڵەنی لەگەڵ تەانیزتەر بە قەبارەی ١٥ یاخود هەتا لە خوار ١٠ نامەمەتریشەوە. جا بە ئەوەی چین بتوانێت لە ئاستی پەشکەوتنی تەکنەلەجیدا بمێنێتەوە لە بواری زیرەکیی دەستکردو ئەتەمەبەلی خەلەخوە وەهروەها مەبایلی زیرەک ، چین پەویستی بە جۆرەک لە چیپی ئەلەکتڵڵەنی هەیە کە قەبارەکەی لە خوار ٧ یان ٥ نامەمەترەوەوە بێت ئەوەش لە ئێستادا هەر لە توانای تایواندایە،

ئەگەر بە کوالیتی بەرز دروست بکرێت. بە نموونە تازەترین ئایفۆنی ئەپڵ هەرچەندە لە چین کۆکراوەتەوە بەڵام بە چیپێکی قەبارە ٥ نانۆمەترکار دەکات کە ئەپڵ خۆی دیزاینی کردووەو کۆمپانیای سێمی کۆندکتەری تایوانی دروستی دەکات لەشاری هسینشو لە تایوان.
بە دووبارە دنیایی کردنەوەی چین دەربارەی سێمی کۆندکتەرەکان(نیمچە یەبەری ئەلەکترۆنی) واشنتۆن دەتوانێت ئەگەری هەڵگیرسانی شەڕ کەم بکاتەوە.
زەر دوور نارەین ئەگەر بڵێین کە تەواوی توانای داهاتووی چین بە ئەوەی بگاتە ئەمریکا، بەندە بە دەستەاگەیشتنی چین بە چیپە ئەلەکترۆنیەکانی تایوان. ١٩٣٠دا کە پەیوەست بوو بە دەستەاگەیشتنی یابان بە ئەو نەوتەی کە لە لایەن ئەمریکاو بەریتانیاوە کۆنترۆڵ کرابوو. دیسان هەروەک گەمارۆی نەوتی ئەمریکا وایە لە ساڵەکانی ١٩٤١دا، ئەگەر بێت و کاربەدەستانی چین هەست بکەن بەوەی کە لەوانەیە ئەمریکا هەنگاو بنێت بە بەینی دەستەاگەیشتنی چین بە چیپە ئەلەکترۆنیەکانی تایوان، لەوانەیە چینیەکان بە پەویستی بزانن بە ئەوەی ڕێ لە داکشانی دوورمەودای ئابووریەکەیان بگرن هەر ئێستا دەست بەسەر ئەو دوورگەیەدا بگرن. ئەمەش سیناریۆیەک نیە کە ئەگەری جێبەجێکردنی نزیکە. لە حوزەیرانی ٢٠٢٢ دا شارەزایەکی ئابووریزانی چینی ڕایگەیاند ،ئەگەر بێت و ئەمریکا گەمارۆی ئابووری لەو شێوەیەی کە ئەمساڵ سەپاندوویەتیە سەر ڕوسیا بیشیخاتە سەر چین، ئەوا دەبە چین لە پێناو پاراستنی خاوەندارێتی خۆی لە دامەزراوەکانی چیپە ئەلەکترۆنیەکانی پەویستە تایوان داگیربکات.
بەڵام لەڕدا خەبەرو مژدەیەکی خۆش هەیە. چاوەوانیەکانی چین بە داهاتووی بازرگانیی، وەکوچاوەوانیەکانی یابان لە ساڵەکانی ١٩٤٠ کاندا، کارکردو بەرەنجامی بەیارەکانی سیاسەتی ئەمریکایە. جا ئەگەر بێتو کاربەدەستانی ئەمریکا تێبگەن کە سیاسەتەکانیان ڕاستەوخۆ شکە بە داهاتووی مامەڵەی بازرگانیی دەدا بەو شێوەیەی کە چین دەیبینێت، نەک هەر بە شێوەیەکی گشتی بازرگانی بەگ و بازرگانی تەکنەلەجیای بەرز وەکو ئەوەی کە پەیوەندی بە هەی تایوانەوە هەیە، ئەوسا ئەمریکاییەکان دەتوانن خۆیان بەدوورگرن لەوەی کە کاربەدەستانی پارتی کۆمنیستی چینی هەست بە داوخانی ئابووریەکەیان بکەن، جا مەگەرئەوان بە شێوەیەکی تۆندوتیژیانە مامەڵە بکەن.
دوژمنایەتیەک کە بەرەو جەنگ دەڕواو دەبێتە هۆی شەڕ لە هەبژارنی خەتەوە سەرچاوە دەگرێت نەک لە واقیعەوە. بۆیە بە دووبارە دنیاکردنەوەی پەکین کە هیچ ترس دای نەگرێ و چین بتوانێت

بەردەوام بوو لە دەستاگەیشتنی بە چیپ و سەمی کۆندەکتەرە ئەلەکترۆنیەکانی تایوان، جا با ماشین و مەکینەی ئاستبەرزیشی لەگەڵ نەبە لە هەندیکانەوە بە دروستکردنی ئەو چیپە ئەلەکترۆنیانە. بەیە ئیدارەی بایدن دەتوانێت نیگەرانیەکانی پەکین بەرەنجامەو گریمانەکانی جەنگ و شەو قیرانەکان هووو نزمبوونەوە بگرێت.

بەرامبەر شی جینپینگ، سەرۆکی چین، کە بە دڵنیاییەوە تانەت بەوهەڵوەستەی ئەمریکاش لازی نابێت، چونکە پێی وایە کە دابڕتە هەی ئەوەی کە جین وابستە بەدەرەوەی خەی دەکرێت بەبەستهەنانی چیپە ئەلەکترۆنیەکان کە بنچینەی هەردووک ئابووری ئاست بەرزی تەکنەلەجی و دەسەاتی سەربازیشن. جا لە لەبەرئەوەی هەرش بە سەر تایوان نەک هەر دابڕتە ڕەخشکردنیەک بە سزاو گەمارۆی ئابووری کە ئەمش پەیوندیە بازرگانیەکانی چین لەگەڵ وڵاتانی ڕۆژئاوایی بڕاو خراپی و داروخان دەبات، هەروەها لەوانشە ببڕتە هەی وێران کردن و خاپوورکردنی خودی دەزگاو کارگەو دامەزراوەکانی چیپە ئەلەکترۆنیەکان. بەیە چین زەر هەی واقیعی لەبەردەمن بە ئەوەی کە ئگەر بە خیتاب و قسەش نەبە هەسو کەوتی خەی هەور بکاتەوە، هەر کاتێک کە باس هاتە سەر ئەو دورگەیە.

وابستەیی وای لێبکرێت کە کەمتر مەترسیدار بێت

پێتین دەگونجێ پێی وابووبێت کە ڕۆژئاوا چاوپۆشی دەکات لە بابەتی ئەکەانیا ئەوەش بەڵەبەرچاو گرتنی ئەوەی کە ئەوروپا پشتی بە نەوت و غازی ڕوسیا بەستووە. بەڵام ئێستا دەسەاتدارانی چین دەزانن کە ئەمریکاییەکان و ئەوروپاییەکان وهاوبەشەکانیان چاڕیان بە ئەو گرفتە هەیە و ئگەر بێت و چین هەرش بکاتە سەر تایوان بێ هەیە ئەوەی کە لە ماوەی چوار دەیەی ڕابردوودا پارتی کەمۆنیستی چینی بەدەستی هەناوە لە دەستی بدات. مەژوو نیشانیداوە کە وڵاتانی زلهێزی وابستە بە دەرەوەی خیان لە ڕووی ئابووریەوە زەر ئاگایان لەخیە کە دێتە سەر بابەتی سیاسەتی دەرەوەیان و کاتێک کە سەرکەکانیان چاوەڕوانیەکی پێزەتیقیان دەربارەی داهاتووی بازرگانی هەیە، چونکە تەدەگەن کە بازرگانیی هاوکار دابە لە بنیاتنانی بناغەی دوورمەودای هێزی دەوڵەت و هەروەها دابڕتە هەی زیادکردنی داهاتی هاوڵاتی. سەرکی ئێستای چینیش هەردووکیانی دەوڵەت هەم هێزو هەم زیادبوونی داهاتی هاوڵاتی، ئگەر بێت و بە خەی بەردەوام بێت و ئیدامە بە شەرعیەتی پارتەکەی بدرێت لە چیندا و دەوڵەتەکەشی سەقامگیر بێت.

جا لەبەرەیە کە دەوڵەتانی زلهێز دیانەوێت ئیدامە بە ئاوگەی ئابووری بدەن لە نوخیاندا لە پەناوی ڕاگرتنی ئاشتی، تووشی

گرفتی سەختی هاوسەنگی دەبنەوە. زۆر بەسادەیی: تەنها ئەوەندە بەس نیە کە بازرگانی بکەی لە ئاستەکی بەرزدا. چونکە دەوڵەتانی وابەستە لە وینەی یابان لە ساڵەکانی ١٩٣٠ وچینیش لە ئێستادا دەتوانرێت پاڵیان پێوەبنرێت ووەو سیاسەتکی شڵەژانگێزی تر کە ئاگەر بێت و بگەنە قەناعەت کە ناتوانن بە پیی پێویست دەستیان هابگات بە کەرەستەی خاوو بازارەک کە دەوڵەت پێویستی پێی دەبی لە ماوەیەکی بەزرگانیدا بە هەشتنەوەی پێگەی خۆی لە سەر شانەی نەودەوڵەتیدا وەک دەوڵەتکی زلهێز. لە بەرامبەریشدا دەوڵەتانی کەمتر وابەستە لە ڕووی ئابووریەوە بە دەرەوەی خۆیان لە وڵەتی ئەمریکا دەبە زۆر ئاگایان لە خۆ بێت کە نەچن وا بکەن دەوڵەتانی وابەستە بە نزمی هابگرن و بەرەو ئابووریەکی خراپتریان بەرن هەر وەک کە فەانکلین ڕۆزفەڵت گەمارۆی نەوتی خستە سەر یابان لە ساڵی ١٩٤٠. لە هەمان کاتیش دا دیسان سیاسەتکی کراوەی بازرگانیش دەبەتە گرتف. چونکە دەوڵەتکی وابستە بەدەرەوەی خۆی دەتوانێت سوود لەو کەشە وەربگرێت و ئەویش ببەتە هۆشە و لە ڕووی ئابووری و هەزی سەربازییەوە بە دەوڵەتە گەورەکەی تر بگات. هەوەک جۆن ئیدارەی باراک ئۆبامە تا دەگاتە ئیدارەی بایدن ئاهوا لەو بابەتە گەیشتوون ئەوەی کە پێوەندی بە چینەوە هەبە.
ڕێگایکی باشتر کە پاڵ بە دەوڵەتانی گەشەسەندووی وەک و چینەوە بنرێت بە ئاستی هاوسەنگی ئەوێیە کە دەبە کەتایی بەنن بە دەسکاریکردنی پارەو بەکارهێنانی تەکنەلۆجیای بێگانە بە نایاسایی، وە لە کاتکدا کە ئەو دەڵەتانەش دنیاییان پێبدرێت کە ئاگەر بێت و لە سیاسەتی دەرەوەیاندا سەربزوی نەکەن ئەوا دەتوانن بەردەوام بن لە دەستاگەیشتنیان بە سەرچاوەی ئابووریان و کەرەستەی خاوو بازاریش بە گەشەپێدانی ئابووریکیان و هەروەها بە سەقامگیری ناوخۆیان. سەرەکەکانی وڵەتانی زلهێز دەبە کاربکەن لە پیناو دامەزراندنی پێوەندی بازرگانیی کە ڕێگە بە دەوڵەتان بدات تا ئەوپەڕی گەشبکەن و هەر لایەکیشیان دنیا بێت کە هیچ کامیان نەترسێت لە داهاتووی ئابووریکەی کە بەرەو داوخان و نزمی بەوات و ئەوەش ببەتە خاڵی لاواز بیان و تا بە هۆی ئەو لاوازیشەوە بە ئاسانی هەڕەشەیان لێبکرێت لە لایەن دەرەوەی خۆیان و لە ناوخۆی وڵەتەکشیاندا بە ئاسانی پشێوی و ناسەقامگیری مەدەنیان تێدا بەاوببێتەوە.
چین بە هۆی گرژیکانی ئێستایەوە لە بەر مەسەلەی تایوان و بەردەوامی هاوپەیمانێتی سەرەکی چینیش لەگەڵ پێتیندا وای لە مەسەلەکە کردووە کە سەختر دەربکەوێت. بەڵام بە شێوەی دیبلۆماسی واشنتن دەتوانێت لەوبارەوە کار بکات و وەبیری پێکین بهێنێتەوە

کە پەکین پەویستی بە ئەمریکاو هاوبەشکانیەتی لە ڕۆژئاوادا بە ئاوەی بتوانێت ئامانجە ئابووریەکانی بەدەستەوە دی. هەروەها دەبە ئەمریکا بە پەکین بڵێت کە واشنتۆن نایەوێت وابستەیی چین بەدەرفەت بزانێ بە ئاوەی گرفت لە سەر ئیی پەکین درووست بکات. بایدن دەتوانێت سەرکی چین دڵنیا بکاتەوە کە کردەوەی ١٩٤١ کە چاوەڕوانیەکانی داهاتووی بازرگانی دەوڵەت دادەوخێنێت دەتوانێت پەلبهاوێت بەرەو جەنگ. ئەمریکا لەوە تیگەیشتووەو دەرسی لەو مێژووەش وەرگرتووە . هەوەها بایدن دەتوانێت پەشنیار بە پەکین بکات کە دەبە چین لە هەڵەکەی یابان کە لە ١٩٣٠ کردی فەر ببێت و دەرس وەربگرێت و خەی بەدووربگرێت لە کردەوەو سیاسەتێک کە دەبەتە هەی لەناوبردنی سیقەو باوڕەی نەودەوڵەتی کە شتێکی پەویستە بە مامەڵەو پەیوەندی بازرگانی تێندرووست. جا ئەگەر بێت و سەرکەکانی واشنتۆن و پەکین بتوانن چاوەڕوانیەکانی یەکتر بەرەو باشی بەرن لە هەردووک لایەنی بازرگانی و مامەڵەو هەڵس و کەوتی داهاتوویان ، ئەوا بە بە گومان دەتوانرێت بە زەر دەیەی زیاتری تریش ئاشتی لە خەرهەڵاتی ئاسیادا بەردەوامی پێبدرێت.

دەیە سی کەپەاند : ٢٣ی ئابی ٢٠٢٢
سەرچاوە: فەرین ئەفەرس
https://www.foreignaffairs.com/china/when-trade-leads-war-chin?a-russia

---

کورشی مەزن(کەبیر) و "مافی مرۆڤ" لە سەردەمی کەیلایەتیدا!.. حەمید تەقوایی وەرگەڕانی بە کوردی:کاوە عومەر

حەمید تەقوایی: ئاوەی کۆشش کردوویەتی و نیکردووە، باسکی کراوەیە بە مشتومە. دەتوانین بڵێین کۆشش کەسکی زەر گوریە

چونکە کاتێک هەرشی کردە سەر شونێک، بە زەر ئاینی کەسی نەگۆیو! من دەڵێم بە چی لەبنەڕەتدا هەر هەرشی کردو؟!

ئایا لەگەڵ ئەوەدایت کە کورش ئیمپراتەر بووە؟ ئەمە دەڵێن ئیمپراتەریەتی هەخامەنشنی، ئێستا بە دەبە ئیمپراتەرێک هەرچەندە میهرەبان و بەخشندە و باش بێت – ئەگەر بووبێتیش لە چوارچێوەی سەردەمی خۆیدا بووە – بۆچی ئەبێت مەدلی من بێت؟ چەند هەزار ساڵ بەسەر ئەو سەردەمدا تێپەڕیو؟ 2600 ساڵ. ئایا دەتوانرێت مەدلی مرۆڤی ئەمڕۆ هەمان مەدلی دوو هەزار و ٦٠٠ ساڵ پێش ئێستا بێت؟ ئایا هەر ئەمە خۆی گەڵانەوەی کەمەگا نیە بە دواوە؟ مەدلی ئەمە دەبە سەری لە جیهانی پیشسازی 100 ساڵ لەمەوبەرەوە بەنەتە دەرەوە. پەوەڕە مرۆیەکانی ئەمڕۆ لەم کەمەگایانەی ڕۆژئاوادا، بە نموونە هەر لەم سویدە، ئەویە کە دەبە سەگەکە لە سەر شەقام و کەنارەکاندا بگەنێنیت، ئەگینا پۆلیس دەتگرێت؛ ئینجا پەوەری ئەمە کوشی گەورەیە؟!

ئایا ستانداردی ئەمە دەتوانێت ئیمپراتەرێک بێت کە لە سەردەمی کۆیلایەتیدا وەاتێکی کردوەتەوە و گوایە خەڵکێکی کەمتری کوشتووە – چونکە بەهەر حاڵ لە جەنگدا دەبێت کەسێک بکوژیت بۆ ئەوەی وەاتێک داگیر بکەیت، وەک ئەوە نیە هەموو وەاتان چاوەڕێی "کەریشی گەورە" بووبن بۆ ئەوەی بێت و… ڕزگاریان بکات، ئاخر دەبوو شتێ بکات و داگیر بکات، و بۆ بێگانەیێک بۆ خەڵکی وەاتی داگیرکراو دانرا – و بێگانەیێکی میهرەبان بوو!؟ نموونەی جەنگیزخان – کە هاوکێشەیێک لە پرسیارکەیدا وروژاندی – زەر سەرنجڕاکێشە. پاساوانەنەتەوەییکانی وەاتێک بکوژانی خەڵکی وەاتانی دیکەن، وەک جەنگیزخان. جەنگیزخان لە مەنگۆلیا دەپەرستێت، بەڵام هەموو جیهان بۆ بکوژ و بەربەری دەیناسن. نادر شا ئەفشار یەکێکە لە "پاشا گەورەکانی ئەمە"یە، بەڵێ بزانە لە هیندستان چی لەسەری دەڵێن. بۆپەچوانەوەیە، بەدەنیاییەوە مەحمود ئەفغان لە ئەفغانستان زەر بەناوبانگە، بەڵام ئەمە بۆ تف و نەفرەت باسی دەکەین. عومەر پاساوانی عەرەبە بەڵام لە ئێران ئەمە عومەر-کوژران* بەڵێ دەخەین.

کێشەکە ناسیۆنالیزمە. ناسیۆنالیزم پرسێکە لە چوارچێوەی نەتەوەییدا وەردەگرێت. ئەوە نیە بۆ گوەدانە ئەوەی ئەمە ئێرانین، هەموو مێژوومان گۆاین و کورێشیەکمان دەزیەوە، کە زەر باشە! کەواتە بۆچی ناچین بودا هەڵبژەرین؟ چینیەکان ئەو کارە دەکەن، ئەمە نایکەین چونکە چینی نین! من دەمەوێت بڵێم کورشی گەورەدا پیوەندیێک هەیە، هەندێک کاریگەری لاوکی هەیە، وەک ئەوە نیە کە

ئەبستراکتەکەی مژووم خوەندبتەوە، بینیم ئیمپراتەریەتێک هەبووە بە ناوی کوروشی مەزن کە زۆر میهرەبان بوو و هەزی لە مافی مرۆڤ دەگرت! نەخێر کەسێش کەبیر ئێرانییە و ئەمەش ئێرانین. نازانم بۆچی دەبێت کەسێش کەبیر نوێنەرایەتی خەڵکی بەنگلادیش بکات! ئێرانیبوون لەلایەن کەسێش کەبیرەوە بەئەوە فرۆشراوە، شوناس و نەتەوەی ئێرانیتان بەرجەستە بووەتەوە. بە مژووی ئەو وڵاتانە بخوێنەوە کە کورشی مەزن داگیری کردوون، دەیان کورش هەزکی داگیرکەرە، هەرچەند میهرەبان بێت، بەڵام لە کۆتاییدا زلهەزکی بەگانە بوو کە شکستی پێهێناین. ئایا دەیان عومەر چ کەسکی میهرەبان بوو یان نەبوو؟! بەڵام هات و ئێرانی گرت.
من دەڵێم لەگەڵ کەسێش کەبیر شتکی ترت پێ دەفرۆشن، تەنانەت ئاگەر لە ئاوەش قبوو بکەم کە ئەو تابلۆیەی کەسێش کەبیر نوسیویەتی زۆر لە بارەی مافی مرۆڤەوەیە، پێش هەموو شتێک ئەوە کەم لوتفێکی زۆرتان بەرانبەر بە مافی مرۆڤ نیشانداوە، وە دووەم: کارەش کەبیرت زۆر گەورە کردووە.! ئاگەر مافکانی مرۆڤی ئەمەڕیکا لەخۆ نەگرێت کە چەن ژینگە بپارێزیت و چەن نابەت دارستانەکان وێران بکەیت و چەن هەزار لە مافی ئاژەڵە مالیەکەت بگریت، ئەوا ئەو مافە مرۆڤانە مافی مرۆڤ نین. مافی ژیان، مافی ژیانکردن بەشکە لە مافی مرۆڤی نەوەی ئەمەڕیکا، ئایا من هەوانەی کەسێش کەبیر دەکەیتەوە؟ باشە تەنها بە ئەوەی بەڵێم هونەر هی ئێرانییەکانە و تەواو! ئاگەر بمەوێت سەیر بکەم ئایا لە مژوودا کەسایەتی کەم هەیە؟ چی لە ڤێتنەردا هەیە؟ چی لە ئابسپیردا هەیە؟ ئێستا من ناڵێم مارکس، تە دەڵێی هی کەمانیستەکانە. گەورەکانی شێشی گەورەی فەرەنسا، پەنجەی بچوکیان بەهای ۱۰۰ کورشی گەورەی هەیە، گرنگی کورشی گەورە ئەوەیە کە ئەو ئیمپراتەر بووە؟ کە بە لاوازی دادەنرێت! ئەوان ئیمپراتەر نەبوون، شێشگەڵ بوون کە هەروەها کوژران! ….میرابۆ! یەکێک لە وتارەکانی میرابۆ بەهای دەیان تابلۆی کەسێش کەبیر! هونەری دروست نەکردووە، هی سەردەمی شێشی پیشەسازی و سەردەمی ئەمەڕیکە. مافی مرۆڤ و ژیانی مرۆڤ و کەمەڵگا بە تەگەیشتنی مرۆڤایەتی لە سەدەی بیست و یەکدا پێناسە دەکرێت، بۆچی من دەبێن بە قووڵایی مژووە؟ من چ پەیوەندییەکم بە کەسێش کەبیرەوە هەیە، بە کەسێش کەبیر دەتەوێت ماست و خیارەکەی ناسیونالیزمی تێبکەیت، ئاگینا ئەم چێوەکە بابە هەندەک شتی تری لە تەنیشتی دەبێت: ماست و ژاژک، ڕیحانە، نان و دیەک، کە هەموو ئەمانە خەمانی و نەتەوەیی ئێرانین ئیتر، وەک ئەوە نییە کە ئەمە کوشکی گەورەی ئەبستراکتمان هەبێت.

وەک ئەوە وایە جارەک کەسەک قسەی لەگەڵ من دەکرد، ئەو یەکەک بوو

لە موسڵمانە دووی خوردادیەکان، بابەتەکەش لەسەر ئایین بوو. وتم دین بە زۆر و بەماویە. کەس دینەکەی هەڵنابژێرێت. وتی نەخێر من خەم دینەکەم هەڵبژارد، پرسیم دینەکەت چیە؟ وتی شیعەی دوانزە ئیمامی. پرسیم ئایینی دایک و باوکت چیە؟ وتی شیعەی دوانزە ئیمامی، بەڵام من چووم هەڵمبژارد. پرسیم، ئایا ئەوە مانای ئەوەیە تۆ چووی و هەزاران ئایینت خوێندەوە، لەکەینەوەت کرد و دواجار هاتیتە سەر ئایینی دایک و باوکت و هەڵتبژارد؟! چ هەڵوێستێک! وەک ئەوە وایە ٦ جار لەسەر یەک جووت ٦ لەسەر یەک بدەست بهێنیت، ئەگەرێکە وەک یەک! بە نموونە ئایا ئایینی بودا باشتر نەبوو؟ ئایا هەمان ئایین کە لە کەمپگای ئەو و دایک و باوکتدا هەیە باش بوو؟ من دەڵێم، تۆ گاڵتە دەکەیت، من چوومە دیراسەی مێژوو و پاڕاوانێکی مافی مرۆڤم دەزیەوە، ئەو کێیە؟ کورشی گەورە! بەڵێزان باش ئەمەش ئێرانیەن، بەختمان هەبوو! ئایا عەرەب دەچێت و دەگەڕێتەوە و بە کوڕەوڕیەکی گەورە کۆتایی دێت؟ یان ئەوروپی؟ یان هیندی یان میسری؟ ئایا لە میسر فیرعەونێکی ئەخلاقی نادەزیتەوە؟ بە دڵنیاییەوە بەی دەردەکەوێت کە زۆرێک لەو خەڵکەی نەکوشتووە کە دیلیان کردووە، مافی منداڵبوونی بە کێلەکانی داوە.

ئازیزان، ئێرانیبوون بەشکە لە چیرۆکەکە، پێنج خستنە سەر هەگبزی ئێرانی و پێشوەختەی ئێرانی و ئێرانیبوون بەشکە لەم چیرۆکە، کە "هونەر لای ئەمەی ئێرانییە و بەس" بەشکە لەم چیرۆکە. گاڵتە مەکە، ئەگینا ئەگەر بتەوێت بچیت بەناو کتێبەکانی مێژوودا بگەڕێیت و توخمە مێژوویەکان تێیدا بدەزیتەوە، من دەڵێم بودا، کە دەڵێت بودا لە کورشی گەورە خراپترە؟ من دەڵێم حەمورابی، عەراقییەکان دەڵێن حەمورابی! من دەڵێم نەسن ماندێلا... ئەگەر بتەوێت لەناو دەسەاتدارەکاندا بدەزیتەوە- لەبنەڕەتدا ئەو پێداگریە چییە کە دەبێت ئیمپراتۆر بێت و تاجی لەسەر دابنرێت؟ چونکە بەزۆری فەرمانڕەواکان پێش ئەوەی ببنە فەرمانڕەوا ستەمیان دەکرد. ئیمپراتۆر گاڵتە نییە! ئیمپراتۆر کە بە دابەشکردنی نان و حەلوا نەبووە تۆ ئیمپراتۆر، هەکابرەکانی کوشت و لێیدان، وەاتانی دراوسێی دا گیرکرد و شاکەی تۆنیشتی لە دەسەڵات لابرد، شەڕی دەستپێکرد، لەشکرکێشی کرد و ئەو سەربازانە کێلە و کەبەر بوون، کە کەمەکە بە بەسەرنەزەو تیر کوژران. هەنگە ئەوە لە مێژووی خێدا و لە سەردەمی خێدا جگەی تگەیشتن بێت، بەڵام تکایە مێکەن بە مەدەلی مرۆڤی سەدەی بیست و یەک.
من کە تانانێت دەڵێم شەشگەڵە گەورەکانی فەرەنسا لە ئابردودان، تۆ من هەوانەی بە لای کەمەش کەبیر دەکەیت؟ ئەگەر بمەوێت مارکس

زیندو بکەوە، دەبێت ئەمەیی بکەوە، مارکس هیچی لەبارەی ژینگەوە نەووتووە، ئەو لەدواوەیە. سەیری کە بۆرکەکانی دونیای ئەمە بکە، سەیری پرسە جیهانیەکانی دونیای ئەمە بکە، دەبێت بچیت دارستانەکانی بۆرازیل ڕزگار بکەیت، نابێت ڕۆگە بدەیت نەوەی باپیرەندە و ئاسک و ورچی جەمسەری نەمێنێت چونکە ئیکەلۆژیا تێکچووە، دەبێت بەفر و چارەسەری کێشەی چینی ئەزمن بکەیت، دەبێت بەشایی نەوان ملیاردەرەکانی وەک ڕۆکفێلەر و بیل گەیتس لەگەڵ هەژاری لە نیویۆرک چارەسەر بکەیت، کێشەش کەبیر؟ گاڵتە دەکەیت ئیتر؟ تکایە کێشەش کەبیر لە کەیسی ئۆراندا بخۆرە سەر ڕەفە. ئەمە لە مێژوودا لەی دەکەینەوە، دەبینین میهرەبان بوو، زۆری نەکوشت، کەمی کوشت، تەنانەت یەکەم مافی مرۆڤی نووسی! بەڵام ناتوانرێت لە سەردەمی کۆیلایەتیدا یەکەم بەیاننامەی مافی مرۆڤ بنووسرێت. ئەوان بە هیچ شێوەیەک مرۆڤ قبوڵ ناکەن، کۆیلەکان بە پەی بیرکردنەوەی ئەو قەناغە مرۆڤ نین، لە سەرووی ئەوشەوە دەبینی میهرەبان بە لەگەڵیان وەک چۆن لەگەڵ سەگدا میهرەبانیت، ئایا ئەمە بەسەر مافی مرۆڤدا هاتووە؟ ئایا ئەمە پاشکۆ نییە؟ باشە وەک هەموو کەسێک لە سەردەمی خۆیدا، کورشی گەورە بەوای بە کۆیلە هەبوو، ئەستا کۆیلەکانی ئازاد کردووە یان بە باشی مامەڵەی لەگەڵدا کردووە، بەڵام سیستەمی ئەو سەردەمە سیستەمێکی کۆیلایەتی و ئیمپراتۆریەت بووە، ئایا کورشی گەورە دیموکرات بووە؟ کەواتە بۆچی ئەو ئیمپراتۆر بوو؟ پەرلەمان لەکوێیە؟ ئەوە دیموکراسی پەرلەمانیتان ناوێت، بە ئەمەتان دزێپکرد؟ پەرلەمان کوێر بوو؟ یان شورایی ئیمپراتۆریەتەکەی بەڕێوەبردووە؟ ئەو پاشا بوو، پاشاش فەرمانی خۆیەتی. یاسا لە سەردەمی کوروشی گەورەدا هیچ مانایەکی نییە. من دەموێت بڵێم کێشەکە بە کوڕش نییە، هی ئەو سەردەمەیە، ناتوانم مەدلی خۆم لە سەردەمی کۆیلایەتیەوە بهێنم. هەر بۆیە دەڵێم ئەم نوسخەیەی کێشەش کەبیر بۆشکی جوهەری ئۆرانییە.

لەوانەیە بڵێی ناسیۆنالیزم زۆر باش، بەڵام بەڵای من بەهیچ شێوەیەک باش نییە. بناغەی ناسیۆنالیزم واتە کاتێک بۆرژوەندیەکانت لەگەڵ بۆرژوەندی دراوسێی تەنیشتەوە بۆرێک دەکەون، بۆرژوەندیەکانت گرنگترە لەوەی کە مافی هەیە و کە ناستە. ناسیۆنالیزم واتای ئەمەیە! ناسیۆنالیزم واتا لە یەک ڕۆژدا دەچێت و بە بۆمبێک لە هیرۆشیما دەدات و سەدان هەزار کەس دەکوژێت و تا دەیان نەوەی داهاتوو بە کوێر و ئیفلیج بەجێی دەهێڵێت و دواتر دەڵێت سەرکەوتنی میللەتی ئەمریکی! ناسیۆنالیزم واتای ئەمەیە! لەم کەمەگا شارستانییە ئەمریکییەدا. تا تەنها چەند ساڵێک لەموبەر

بە حکومەتی ژاپۆنیان وت کە پێویستە داوای لێبوردنمان لێ بکەن بە "پیرۆ هاربەر"، ئەو خۆی چوو و دوو شاری کردە دۆزەخ بە سەدان هەزار کەس، بەڵام ئەو دەڵێت کە پێویستە بێت و داوای لێبوردن لێ منبکەیت، بۆ؟ چونکە من ئەمریکیم، چونکە یەک ئەمریکی یەکسانە بە هەزار غێرە ئەمریکی! ئەو چووتە بۆغدا و سەدان هەزار کەسی کوشت، خەمی ئەو ئەوەیە کە نابێت تەرمی سەربازە ئەمریکییەکان لەژێر ئاڵای ئەمریکادا بگەڕێندرێنەوە، چونکە کەمێگەی ئەمریکی کاتێک ناڕازایەتیکانیان دەجێتە سەرەوە کە ئەریکاییەک بمرێت ئەوان گرنگی بە مردنی ژنان و منداڵ و پیر و گەنجی عەراقی نادەن. ناسیۆنالیزم واتای ئەمەیە. ئەمە ژەهرە. "ئەرانی، ئۆگەر نەمرین، سەردەکەوین، ئۆگەرنا، هەزاران عەرەبی چەقۆخەر بکوژن، ئەم چەقۆخەرانە زۆمیان لێکردووین، دەبێت لێناوببڕن، بەهیچ شێوەیەک مرۆڤ نین، کەشی گۆریان نییە". تارمایی، ئەمە کوروشکی گەورەمان هەیە، ئەمەک کە کوشکی گەورەمان هەیە ئەمە لە عەرەب و تورک و مەغۆل باترین. ناسیۆنالیزم واتە ئەم دەستانە.

ناتوانرێت حسابێکی باش بۆ ناسیۆنالیزم بکرێت. کەس ناتوانێت لاشەخۆرێک وەک نیشانەی ئاشتی بەکاربهێنێت، نیشانەی ئاشتی زۆرترین کات دەبێت کەتر بێت. ناتوانی ئیمپراتۆریەتێکی سەردەمی کۆیلایەتی وەک کەترێکی مافی مرۆڤ بفرۆشیت. من ئەم کاڵایە ناکەم. من دەمەوێت کەترێک بێت، بەڵام کاریگەری لاوکی و شتی دڕاوەی هەیە کە ئەو کەسەی پێی وایە هونەر هی ئەرانییە و بەسە بۆ ئەستا، هەروەها ئەو شتی هەیە کە یەکەم مافی مرۆڤیان لە خاکی پاکی ئەراندا نووسیوە ، و ئەمەش ئەبێتە بەشکە لە دەمارگیریەکەی ، بۆیە بۆ، عەرەبە چەقۆخەرەکە بکوژێ، بۆ ئەمجارە بۆچی؟ چونکە کورشی مەزن ئەرانییەکی گەورە بووە! چونکە من بۆ یەکەم جار مافی مرۆڤم دۆزیەوە! من ئەرانیم! هوون نییە ئەمە چ پێوەندییەکمان بە کورشی گەورەوە هەیە، مەغۆلەکان هاتن، تاتارەکان هاتن، عەرەب هاتن، هەگەزمان گۆڕاوە، خوێنمان گۆڕاوە، بەڵام ئەمە هێشتا نەوەی کورشی گەورەین! نەخێر! زەربەمان نەوەی عومەر و جەنگیزخان و مەحمودی ئەفغانین هەتا نەوەی کوروشی کەبیر! ئەم پێداگرییە چییە؟! ئەم هەگەز و خوێن و باوباپیرانە لە کوێوە هاتوون؟ کام باوباپیران؟ بۆ تایبەت مێژووی ئەران کە بۆ بۆای ئەلئەحمەد فانووسێکە لەسەر سەری خەوتی هەزە داگیرکەرەکان. ئایا دەزانی چەند عەرەب و تورک و مەغۆل لە خوێنی ئەمەدا هەیە؟ کورشی گەورە چی تر؟ کورشی گەورە خەی دەرئەنجامی چ هەگەزێک بووە؟ ئەوە هوون نییە. کەواتە واز لەم پۆوڕانە بێنن و تکایە وەک خودی "ئازادی" داوای ئازادی بکەن.

داوای یەکسانی بکەو وەک "یەکسانی" خۆی. بە دەبە خەمان لە گەڵای ئاڵا و یەکپارچەیی خاک و تارمایی گەورەدا بپەچینەوە. بە ئازادیم دەوت، بە ژن و پیاو یەکسان بن، مرۆڤ مرۆڤ بێت، تەنانەت مە سەربەینی ئیسلامیش قەدەغەیە، چونکە ئیشکەنجەدانی ئاژەڵ. کورشی گەورە وتی؟ نەخێر من دەڵێم عەقڵم لە هەمووبان زیاترە، هەنگە لە سەردەمی خەیاندا زۆر پیشکەوتنخواز بووبن، باش بووبن بەیان، ئەگەر بمەوێت لە سەردەمی خەمدا پیشکەوتنخواز بم، پەویست ناکات بگەمەوە بە کەسێش کە بیر ٢٦٠٠ ساڵ لەمەوبەر. کەسێش ئەگەر کەسکی گەورە بوو باسی سەردەمی خۆی کرد. ئەگەر دەتوانێت ببیتە ئاڵاهەڵگری خەڵکی ئەمڕۆ، ئەوە قسە لەبارەی سەردەمی خۆتەوە بکە.

-_____

*عومەر کوژران: ڕۆژێک لە ئیران هەبوو بە ناوی عمر کشی یان عمر کشان ئاهەنگیان گێڕاوە بە بۆنەی کوژرانی عومەری کۆی خەتاب وئێم ڕۆژە لەسەردەمی سەفەویەکاندا بروی پیدراوە ودواتر لەلایەن خومەینیەوە قەدەغەکراوە.لە ویکی پیدیای فارسیەوە وەرگیراوە.وەرگێڕ
٢٠٢٢\٩\١٦

بیرەوەریەکانی فەقێیەکی گوومەڵ..27.. شەماڵ بارەوانی

بەشی بیست و هەفت/

ئیبراهیم تاتلیساس لە حوجرەیە..!

هەر سەبارەت بەو گەرانی و شتە، لە سەردەمی سەرەتای فەقێیاتیم، ئەوە ڕۆژەکی من و فەقێیەکی هاوڕێم، لە دێیەکەمان(دێی بارەوان)ـ بەرەو هەولێر و حوجرە دەهاتینەوە، هاتین بە شارەدێی بەردەشێ و لەوێ سواری تاکسی هەڵی بەردەشێ-هەولێر بووین.

کو سواربووین، گەنجێک، کە ئەویش سەرنشین بوو و خەڵکی بەردەشێ بوو، لە پشەوەی ئۆتۆمبیلەکە دانیشتبوو، بەندەکی خستە سەر

مسجدلی تاکسیەکە، وابزانم فاخیر هەریری بوو، من و فەقیەکەی هاوڕێم تووبووین و بە شوفێرەکەمان گووت: هەر ئێستا، یان ئێمە، یان ئێو گەرانیە، گەرنا دادەبەزین.
گەنجەکە هەر چەند ئێو قسەی ئێمەو ڕەگرتن لێو گەرانیەی زەر پێناخۆش بوو، بەڵام زەر بەڵەز بوو، گوتی مامۆستایان ئێوە لێبردەی ئێوە کوژاندەوە، تا گەیشتین بە هەولێر هەر گەرانی و سروودی ئایینیمان بە کابرای شۆفێر لێدا.
هاهاها.. جا هەر سەبارەت بە گەرانی بەسەرهاتێکی تری ژیانی فەقیاتیم هەیە، ئێوە ڕۆژێک لە حوجرەبووم لە مزگەوتی حاجی عەلی سەرانی، (مەلا سەلیم)یشیان بێو مزگەوتە دەگووت، باشم بیرنەماوە، قەناغی یەک ، یان دووی کەڵەژی شەریعە بووم، لێوێان دەنیانیم و بزەبت نازانم، جا حوجرەکەمان لە قاتی سەرەوە بوو و ژەرەوێشی حەوشەی مزگەوت بوو، من لە چێشتخانەکەی حوجرە، خەریکی قاپ شوشتن بووم، جا عادەتم وابوو لە کاتی قاپ شوشتن، یان گەرانیەکی ناو موبایلەکەمم دادەگیرساند، کە پەی گەرانی هەمەجەربوو، یان خەم گەرانیم دەگووت، لە کاتی سەرشووشتنیش هەروام، ئێستاش زەر جار لە گەرماو، یان خەم گەرانی دەڵێم، یان موبایلەکەم دەخەمسەر گەرانی و میوزیک.
جا ئێو ڕۆژە قاپم دەشوشت و گەرانی(مەڵا مەڵا توخوا مەڵای)ی خاتوو(ڤینا فەرشید)م، دەگووتەوە، تومەز، دوو گەنج، لە خوارەوە گوێیان لێیە من وا گەرانی دەڵێم، گووتیان وەی وەی کاکە مەلا گەرانیش دەڵێت!
وەڵا بابە دەنگیشت زەر لە هی کچەکە خێشترە هاهاها، دامانا قاقا.
وای کەتەریق بووموە، ئاخر ئێوان پێشووتر لەبەر ئێومنیان زەر خێش دەویست کەمن حافیزولقورئانم و هەموو قورئانم ئەزبەربوو بەستەزمانانە وایان زانیبوو، من شێو ڕۆژ، هەر خەریکی موناجاتە و خوێندنەوە و گوێگرتن لە حەفاسی و سودەیس و شێخ وەلید ئیبراهیم و مەنشاوی و عەبدولباست عەبدولسەمەد و قورئانم.

تەوزانن پەی ناو موبایلەکەم گەرانی، ئیبراهیم تاتلیساس و عەبدولقەهار زاخەیی و هەردی سەلاح و نەجوا کەرەم و لەیلا فرەهەر و ڤینا فەرشید و زەکریا عەبدولڵا و زیاد ئێسعەد و کە و کەی تر کردووە.

ئێو دوو گەنجە هاوڕێشم بوون و زەر تەکەی بووین و زەر دەهاتنە مزگەوت و نوێژ و جەماعەت.

ئێوە بەسەرهاتێکی تریش هەیە، هەر سەبارەت بە گەرانی، هەر لە

هەمان حوجرە، هەژدەک دوو فەقێی تری هاوڕێم، فەقێیەکی تر، هاتبوو سەردانیمان، فەقێیەکە، تەزەک هەم دوو هەوو هەم توندەبوو، وا خۆی پیشان دەدا کە زۆر ئایینداری و وەرع دەکات و خۆی لەهەر شتێک بە دوور دەگرێت کە بۆنی حەرام و مەکروهو شوبوهاتی لێ بێت، کەچی لە حەقیقەتیشدا وا نەبوو.
جا ئەو دوو فەقێیەی حوجرەکەمان، گەرانیەکی ئیبراهیم تاتێیساسیان بۆی پێکرد، فەقێیەکە تووڕەبوو و گووتی: چۆن گەرانی گوێ لێدەگرن، گەرانی و مەسیقاحەرامە کاکە، ئەوانیش گووتیان کاکە ئەوە گەرانی نییە، سروودی مەولودی پێغەمبەریە بە زمانی تورکی، فەقێیەکی گووتی ئەها، بەخوای وام زانی گەرانییە، دواتر لە حوجرە ئەومان باسدەکرد و فەقێکان هەموان دەماندا لە قاقا
...